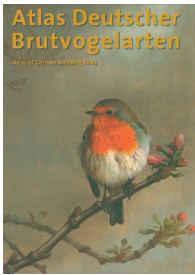

Nya böcker – *New books*

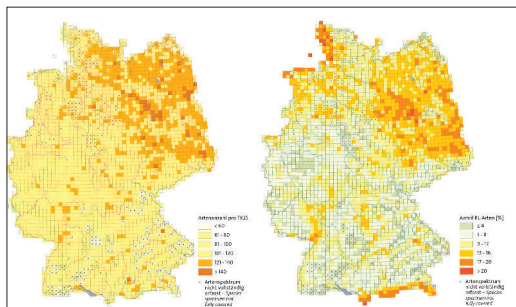

Kai Gedeon, Christoph Sudfeldt & Christoph Grüneberg (redaktörer och författare) samt sexton ytterligare författare, 2014. **Atlas Deutscher Brutvogelarten.** (Atlas of German Breeding Birds, engelska sammanfattningar). Stiftung Vogelmonitoring Deutschland und Dachverband Deutscher Avifaunisten, Münster. 800 sidor, 23x32 cm. Pris 990 SEK i Naturbokhandeln.

Denna tyska häckfågelatlas är ett mästerverk. Planer och inventeringsregler fastställdes och publicerades i maj 2005 och fältarbetet genomfördes 2005–2009. Bearbetningen av materialet startade omgående och under 2010 fanns artkartorna tillgängliga online för rättning, kommentarer och komplettering. Texterna till respektive art låg på samma sätt tillgängliga online fram till den slutliga avstämningen av verket 2013.

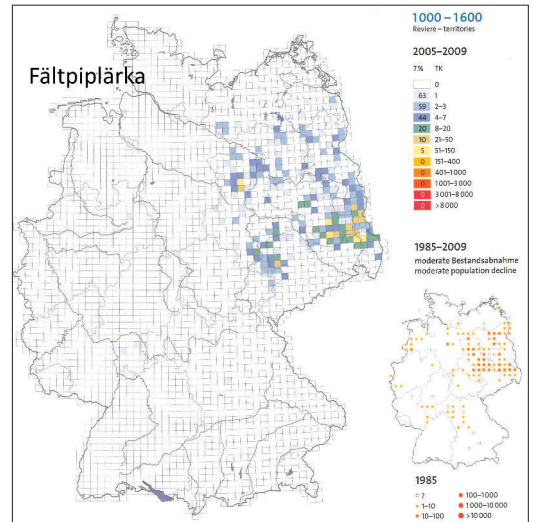
Till en del är boken en traditionell atlas men till en annan del nyskapande. Alla arter redovisas

med hjälp av rutor om ungefär 11 gånger 11 kilometer (10 minuter longitud och 6 minuter latitud). Men som det måste vara i en modern atlas redovisas antalet par för varje ruta. Det sker i en skala från 0, 1, 2–3, 4–7 och vidare upp till 1001–3000, 3001–8000 och >8000 par. Dessa skattningar emanerar främst från de skattningar som inventerarna gjort i fält. De hade nämligen i uppgift att skatta antalet par i rutan i just dessa intervall. Sammanresultatet för alla arter ges i Figur 1. Varje enskild art presenteras på minst en sådan rutkarta och med motsvarande karta från den första alltyska atlasen (1985) vid sidan om (Figur 2), vilket ger en snabb uppfattning om vad som händer med utbredningen på trettio år, och i viss mån också med antalsförändringar. Fast här är det svårare att omedelbart tolka bilderna eftersom 1985 års atlas hade en annan och grövre skala för antalen, nämligen en tiopotens-

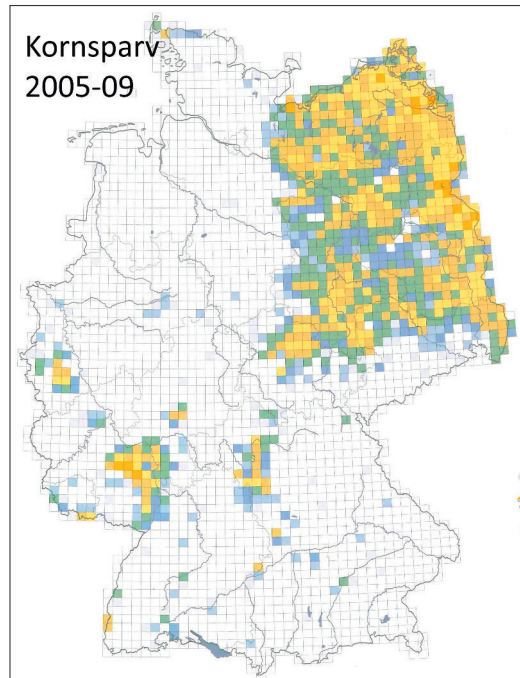
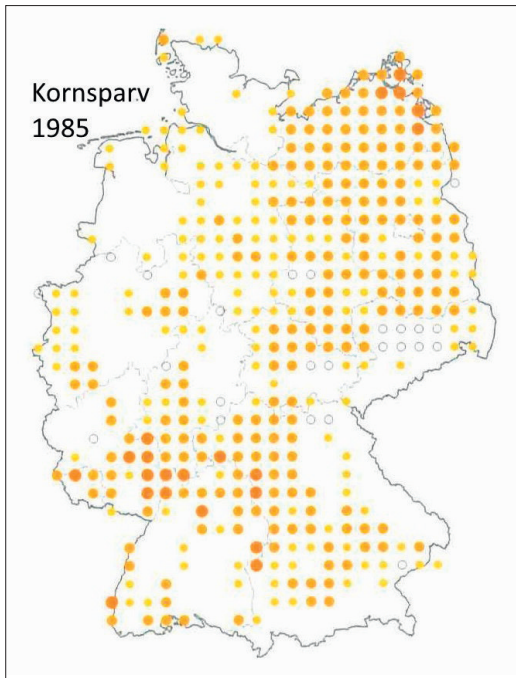

Figur 1. Antal arter i atlasrutorna. Till vänster summan av alla arter, till höger den procentuella andelen av dessa som är sällsynta och rödlistade. Båda visar en koncentration till den region som kallas nordosttyska länglandet och som i stort omfattar f.d. DDR.

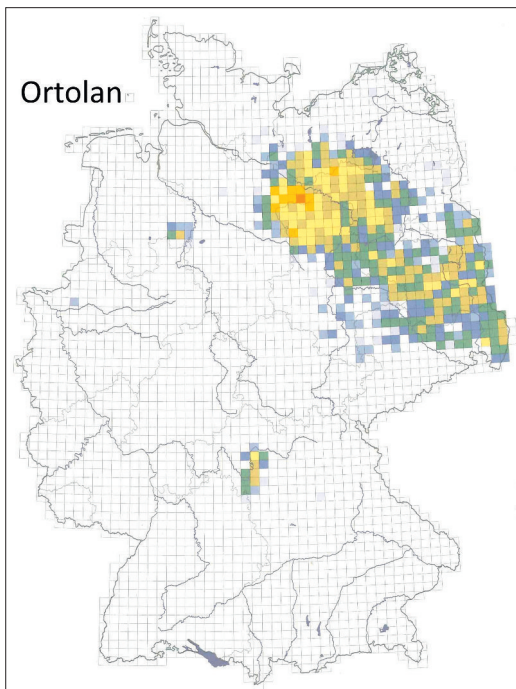
med hjälp av rutor om ungefär 11 gånger 11 kilometer (10 minuter longitud och 6 minuter latitud). Men som det måste vara i en modern atlas redovisas antalet par för varje ruta. Det sker i en skala från 0, 1, 2–3, 4–7 och vidare upp till 1001–3000, 3001–8000 och >8000 par. Dessa skattningar emanerar främst från de skattningar som inventerarna gjort i fält. De hade nämligen i uppgift att skatta antalet par i rutan i just dessa intervall. Sammanresultatet för alla arter ges i Figur 1. Varje enskild art presenteras på minst en sådan rutkarta och med motsvarande karta från den första alltyska atlasen (1985) vid sidan om (Figur 2), vilket ger en snabb uppfattning om vad som händer med utbredningen på trettio år, och i viss mån också med antalsförändringar. Fast här är det svårare att omedelbart tolka bilderna eftersom 1985 års atlas hade en annan och grövre skala för antalen, nämligen en tiopotens-

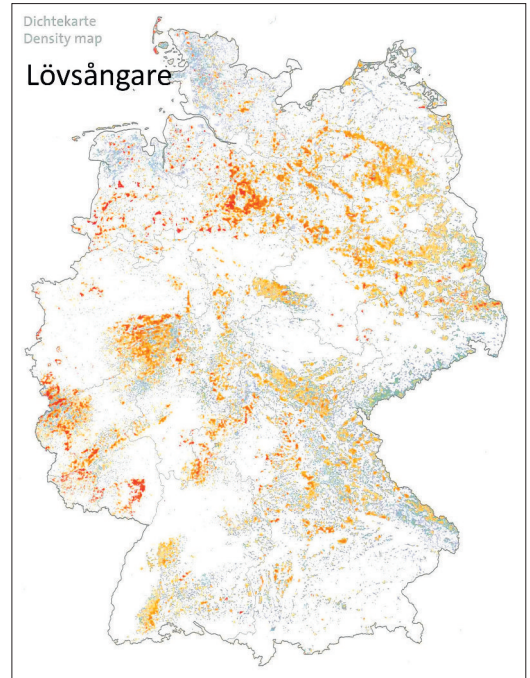
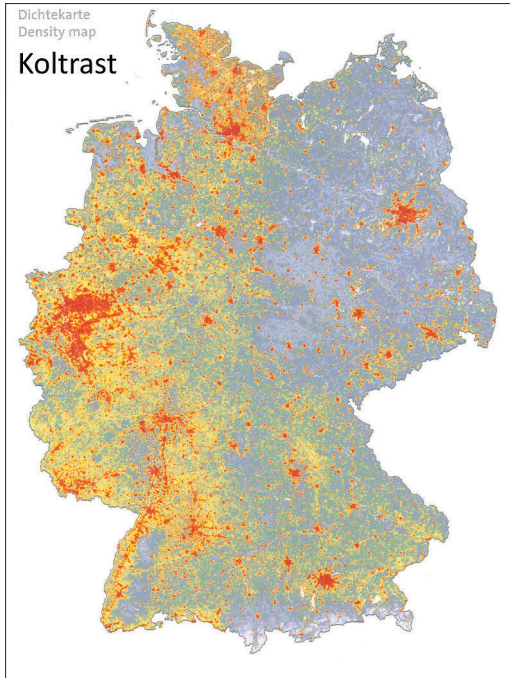
Figur 2. Fältpiärläcka får tjäna som exempel på hur alla arter minst redovisas i atlasboken: en karta för 2005–2009, en karta för 1985, antal par och skala för antal par i rutorna. Fältpiärläcka har försvunnit från större delen av Tyskland.

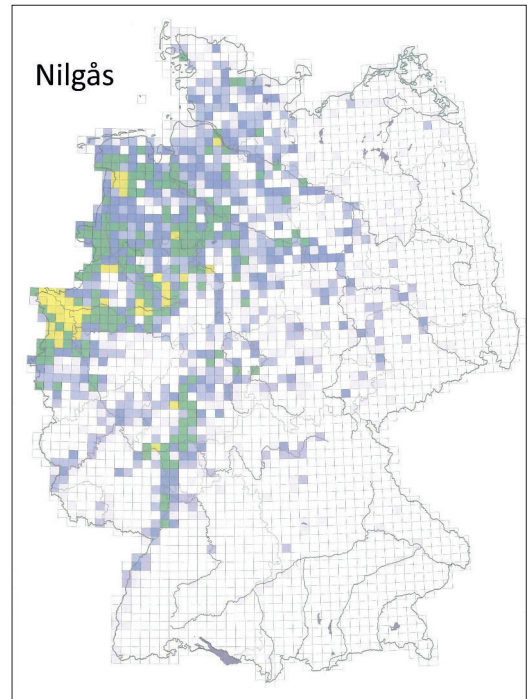
Figur 3. Kornsparven fanns över praktiskt taget hela Tyskland för trettio år sedan. Nu är den koncentrerad till nordöstra delen. Långsiktigt har antalet minskat men i nordöst har den faktiskt ökat kortsiktigt, femfaldigt under perioden 1991–2010. Med de c. 35.000 par som nu finns räknar man med att toppen har nåtts, tack vare omfattande trädor. Stödet för trädor upphörde 2007 och detta tillsammans med övergång till omfattande energiodling och andra biotopförluster kommer att drastiskt påverka beståndet negativt.

Figur 4. Ortolansparven är nästan utgången i södra Sverige. I Tyskland är situationen inte lika prekär, med kanske upp till 16.000 par, och rätt måttlig förändring sedan 1985. Inom det sammanhängande området har man noterat både upp- och nedgångar, och det finns kanske en del för Sverige att lära av ortolansparven i Tyskland.

Figur 5. Koltrast och lövsångare representerar arter som fått kartor med detaljupplösning. Det är fantastiskt att på detta sätt kunna visa hur stora täthetsskillnaderna är, något som inte riktigt framgår av de mer generaliserade kartorna. För koltraten är de vanligaste tätheterna från 8 p/kvkm (ljusblått) till över 70 (mörkrött) och med medelvärdet 40 (gult). Lövsångarens motsvarande tätheter är 5, 20 resp. 12 p/kvkm.

Figur 6. Nilgåsen finns numera över halva Tyskland. Kanske kommer den att invadera Sverige också?

skala, 1–10, 10–100 osv (Figur 3). Totala antalet par och beståndsförändring redovisas, det senare i den mån tillräckligt goda data finns, i form av ett diagram för perioden 1991–2010. Många artkartor är synnerligen intressanta ur svensk synvinkel eftersom de kan ge tips om potentiella förändringar i vårt land eller vara värdefulla på annat sätt. Ett exempel är otrolanen (Figur 4), som försvunnit från södra Sverige men har ett gott bestånd i likartade biotoper i Tyskland. Varför?

För många allmänna arter redovisas ytterligare en karta, en karta som räknats fram genom modellering utifrån detaljerade revirkarteringar i tusentals provtytor. Vid dessa inventeringar har varje registrerad fågel bestämts till sin position på arbetskartan. Dessa positioner har sedan lagts in som ett skikt i ett geografiskt informationssystem tillsammans med skikt om geografi, topografi, markanvändning, klimat och ett stort antal andra faktorer. Bearbetningen har skett med mycket hög upplösning (10 till 25 meter) under själva modelleringen och därefter generaliserats till redovisningsrutornas storlek. Vid en ytlig jämförelse mellan modell- och observationskartan ser man inte så stora skillnader, men närmare granskning ger intressanta detaljer som kommenteras i texten. De två kartorna ger ofta olika totalskattningar för antalet par. I rätt många fall ligger maxvärdet från modelleringen under minimivärdet för observationsskattningarna. Jag visar inte någon modelleringskarta av detta slag, men de utgör i princip generaliserade versioner av de detaljkartor som omtalas i följande stycke.

För de allra talrikaste arterna ger användandet av den detaljerade omvärldsinformation man lagt in i modellerna möjlighet att presentera särdeles intressanta och nyskapande kartor, nämligen utbredningskartor med en upplösning på 25 gånger 25 meter (Figur 5). Dessa kartor är spektakulära i sin detaljrikedom och man kan naturligtvis undra hur exakta och korrekta de är. Men man har lagt mycket arbete på validering och det är ingen tvekan om att de i allt väsentligt visar verkligheten trots att de faktiskt inprickade fågelpositioner som modellen använder bara utgör en ringa bråkdel av alla fågelrevir i Tyskland. Inom parentes kan nämnas att de svenska punkttaxeringarna har börjat användas på liknande sätt genom att omvärldskartor skiktas ihop med fågelobservationerna vid punkterna, men det är en annan historia.

Oändligt mycket mer skulle kunna sägas om denna förnämliga 800-sidiga tyska fågelatlas. Men de smakprov av kartor som jag tagit med i denna anmälan bör ge en god bild av den höga klass som informationen i atlasen håller. Utöver kartor och

diagram har varje art i det närmaste en hel sida text med förklaringar och analyser.

I boken ges en tabell över Tysklands talrikaste fåglar, de med över en miljon par. Tabellen återges här tillsammans med motsvarande antal för Sverige (Tyskland har ungefär fyra femtedelar av Sveriges landyta). Skillnaderna är rätt påtagliga, men av några arter finns det ungefär lika många, t.ex. bofink och rödhake. Men lövsångaren skiljer sig ordentligt, Sverige har tolv gånger så många. Tyskland står med en och en halv miljon par brandkronad kungsfågel, att jämföra med Sveriges förmodligen färre än hundra.

Miljoner par	Tyskland	Sverige
Bofink	8,2	8,4
Koltrast	8,1	1,8
Talgöxe	5,8	2,6
Gråsparv	4,3	0,5
Svarthätta	3,8	1,2
Rödhake	3,7	3,8
Blåmes	3,6	0,7
Stare	3,5	0,6
Gransångare	3,1	0,2
Ringduva	2,9	1,0
Gårdsmyg	2,8	0,5
Grönfink	2,0	0,7
Sånglärka	1,7	0,8
Taltrast	1,6	1,9
Järnsparv	1,6	0,6
Brandkrona	1,5	0,0
Gulspurv	1,5	0,9
Svartmes	1,5	0,4
Kungsfågel	1,4	3,0
Nötväcka	1,2	1,9
Lövsångare	1,1	13,2
Trädgårdssångare	1,1	1,2

En av de saker som atlasen kan informera om är förändringar som är på gång i Tyskland och som kan förutspå liknande förändringar i Sverige. En sådan art är nilgäsen (Figur 6) som från någon enstaka förekomst 1985 nu invaderat halva Tyskland.

Litteraturlistan omfattar 2098 referenser. Det är bara att gratulera Tyskland till ett enastående bokverk. Med tanke på att Tyskland är vår närmaste granne i söder borde boken vara självklar på alla välförsedda svenska bibliotek och hos seriösa faunistiker.

SÖREN SVENSSON